

Atina, Isparta ya da Liberal Cumhuriyetçilik

Sedat Yazıcı*

I. Giriş

Liberalizm-cumhuriyetçilik tartışmasının iki asırdan fazla bir geçmişi olmasına karşın, tartışmanın felsefi-kuramsal yönüne ilişkin ülkemizdeki akademik ve entellektüel çalışmaların yetersizliği özgürlükler konusunda ortaya çıkan yaklaşım farklılıklarının Türkiye'ye özgü, yerel ve arızı bir sorun gibi algılanmasının başlıca nedenlerinden biridir. Oysa tartışma hem tarihsel hem de paradigmatiktir. Bu nedenle karşıt paradigmalardan felsefi-kuramsal temelleri aydınlatılarak tartışmayı bu temeller üzerinden sürdürmedikçe, ne söz konusu tartışmanın sağlıklı diyaloga dönüşmesini ne de gerekli paradigma değişikliğini ve bunun ortak bilgi olarak kavranmasını ummak gerçekçidir.

Bu makalenin amacı söz konusu tartışmanın kuramsal ve felsefi yönüne yönelik katkıda bulunmaktır. Bu amaçla ilkin Hobbes, Constant ve Rousseau gibi düşünürlerin görüşlerine dayanarak tartışmanın siyaset kuramı tarihindeki yerini göstermeye çalışacağım. İkinci olarak, liberal ve cumhuriyetçi özgürlük ideallerinin kamusal alan ve özel alan;

pozitif, negatif ve tahakkümsüzlük olarak özgürlük kavramlarına ilişkin kuramsal farklılıklarını ortaya koyacağım. Son olarak, cumhuriyetçiliğin günümüz önde gelen kuramcılarında Philip Pettit'in tahakkümsüzlük olarak özgürlük anlayışını inceleyerek bu özgürlük idealinin temelde liberal negatif özgürlük anlayışına dayandığını savunacağım. Bu savunmayla, aynı zamanda, Habermas gibi özgürlük anlayışını liberal ve cumhuriyetçi paradigmalardan sentezi olarak gören görüşe do laylı bir destek yapmayı umuyorum.

II. İki Farklı Özgürlük: Antik Özgürlük ve Modern Özgürlük

Özgürlük anlayışının liberal ve cumhuriyetçi paradigmalardan nasıl görüldüğüne ilişkin ilk ciddi değerlendirme Benjamin Constant tarafından "Antiklerin Özgürlüğü ve Modernlerin Özgürlüğü" başlığıyla 1819 yılında yapılmıştır. Constant'a göre, antikçağın küçük coğrafi alanlarla sınırlı devletlerinin kavgacı ruhu nedeniyle bu cumhuriyetler "güvenliklerini, özgürlüklerini ve varlıklarını savaş bedeliyle elde etmek zorundaydılar."¹ Antikçağın bireyi, sitenin siyaseti, sosyal ve

*Yrd. Doç. Dr., Gaziosmanpaşa Üniversitesi Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi

¹ Benjamin Constant, *Political Writings*, Cambridge University Press, Cambridge, 1988, s. 312.

hukukî kararlarının tümüne etkin bir biçimde katılma özgürlüğüne sahip olmasına karşın özel ilişkilerinde tam bir köle gibiydi. Yurttaş olarak savaşa ve barışa karar vermiştir ama özel alanda sınırlandırılmış, izlenmiş, bütün hareketlerinde bastırılmıştır. Antikçağın bu cumhuriyetçi özgürlük anlayışı Roma'da da devam etmiştir. Roma'da, "yasalar gelenekleri düzenlemiştir ve gelenekler her şeye karıştığı gibi, yasaların düzenlediği hemen hemen hiçbir şey yoktur."² Oysa, bireysel özgürlüğün ortak varlığa devredildiği antikçağın ve Roma'nın cumhuriyetçi özgürlük anlayışının aksine, bireysel özgürlük veya bağımsızlık "modernlerin ilk gereksinimi" olmuştur. Constant'a göre, bireysel özgürlüğün güvencesi olması bakımından siyasî özgürlük modernler için de kaçınılmazdır, "ancak günümüz insanlarından, geçmiştekiler gibi, bütün bireysel özgürlükleri siyasî özgürlüklerine feda edilmelerini istemek, onları birincisinden koparmanın en kestirme yoludur ve bu sonuç elde edildiğinde, bu onları ikincisinden mahrum etmenin yalnızca çok kolay yolu olur."³

Constant, modern özgürlükle antikçağ özgürlük anlayışının temel farklılıklarını ortaya koyarken modern anlayışa benzerliği bakımından diğer antikçağ kentleri arasında Atina'nın hakkını da teslim eder. Kent-içi ve kent-dışı ticaretin yaygın oluşu ve yurttaşlar arasında bireysel özgürlüğe yönelik "aşırı sevgi"nin varlığı gibi nedenlerden dolayı, Atina diğer kent yönetimleri arasında modern insanın özgürlük anlayışına en yakın yönetimdi.⁴ Constant, bu değerlendirmesini

² A. g. e., s. 311.

³ A. g. e., 323.

⁴ Constant'ın özetlemeye çalıştığı bu görüşleri literatürde yaygın kabul görmüş ve işlenmiştir. A. Yayla, antik özgürlüğün "esas itibarıyla negatif karakterli" olduğunu belirtmektedir. Constant'ın ayrımı doğrultusunda, Yayla'nın bu yorumu daha çok Atina yönetimi için doğrudur. Bkz. Atilla Yayla, *Liberalizm*, Liberte Yayınları, 2000, s. 141-2.

vurgulamak için Xenophon'un şu sözlerini aktarır: "İsparta'da yurttaşlar bir yargıç tarafından çağrıldıklarında adımlarını hızlandırırlar; ancak bir Atinalı, yargıca bağımlı olduğunu düşündüğünde çileden çıkmış olur."⁵ Constant, bu değerlendirmesiyle, klâsik cumhuriyetçilikle liberal özgürlük anlayışlarının şu temel farklılığını ortaya koymaya çalışmaktadır: Klâsik cumhuriyetçiler, Rousseau da dahil, devletin bağımsızlığını ve yurttaşların genel istence katılmalarını bireysel özgürlüğün gerekli ve yeterli koşulları olarak götürken, modern liberal özgürlük anlayışı bireylerin özel yaşamlarına müdahalesizliğe vurgu yapar. Bu anlamda, liberaller ve cumhuriyetçiler eğer Atina ve Isparta arasında bir seçim yapmak zorunda kalsalardı, liberaller Atina'yı, cumhuriyetçiler ise Isparta'yı seçerlerdi.

Klâsik cumhuriyetçilerin hareket noktalarının temelde bireyin özgürlüğü değil, devletin özgürlüğü olduğuna yönelik eleştiriler Thomas Hobbes tarafından da dile getirilmiştir.

"Tazarların övdüğü özgürlük, özel insanların değil, egemenlerin özgürlüğüdür. Eski Grekler'in ve Romalılar'ın tarihlerinde ve felsefesinde ve politika hakkındaki bütün bilgilerini onlardan almış olanların yazılarında ve konuşmalarında sık sık ve saygıyla anılan özgürlük, tek tek insanların özgürlüğü değil, devletin özgürlüğüdür. Devletin özgürlüğü, toplumsal yasalar ve devlet hiç olmasaydı her bir insanın sahip olacağı özgürlükler aynı şeydir. Onun etkileri de aynıdır... Atinalılar ve Romalılar özgürdüler; yani özgür devletlerdi: fakat, tek tek insanlar kendi temsilcilerine direnmek özgürlüğüne sahip oldukları için değil; onların temsilcisi, başkalarına direnme ve onları istila etme özgürlüğüne sahip olduğu için. Lucca şehrinin surlarında, bugün hâlâ, büyük harflerle LIBERTAS kelimesi yazılıdır; ancak hiç kimse, bundan, herhangi bir insanın, Konstantinopolis'te ol-

⁵ Benjamin Constant, *Political Writings*, s. 316.

duğundan daha fazla bir özgürlüğe veya devlete hizmetten muafiyete sahip olduğu sonucunu çıkaramaz. Bir devlet, ister monarşik isterse popüler olsun, özgürlük aynıdır.⁶

Hobbes'a göre, devletin özgürlüğünü bireysel özgürlük için yeterli koşul olarak gördüğümüzde, devletin siyasal yapısı ne olursa olsun, bireysel özgürlüğün sağlanmış olduğu sonucu çıkar ki, bu, klâsik cumhuriyetçilerin bireysel özgürlüğün anlamını yeterince kavramadıklarını gösterir. Yeni cumhuriyetçiliğin günümüz önde gelen düşünürlerinden Quentin Skinner ve Philip Pettit'e göre, Hobbes'un bu yorumu yanlıştır; çünkü, Cicero, Machiaveli, James Harrington, Montesquieu ve hatta Rousseau gibi klâsik cumhuriyetçilerin hareket noktası olarak devletin özgürlüğünü almalarının temel nedeni bireysel özgürlüğe ilişkin ileri sürdükleri radikal bir teze dayanmaktadır: "Özgür olmak yalnızca özgür bir devlette olanaklıdır."⁷ Skinner'e göre, bu düşünürlerin özgürlüğün negatif olduğuna ilişkin liberal görüşle "herhangi bir sorunları yoktur."⁸ Aksine onlar, "bağımlı bir koşul altında yaşamının kendisinin sınırlamanın bir kaynağı ve biçimi olduğunu" savunmuşlardır. Bu nedenle, Skinner' in cumhuriyetçi Harrington yorumuna göre,

"Eğer sultanın bir uyruğu iseniz, bir Lucca yurttaşından daha az özgür *olacaksınız*, çünkü Konstantinopolis'te sahip olduğunuz özgürlük, ne kadar geniş olursa olsun, tamamen sultanın iyi-istencine bağlı kalacaktır... Bir başka deyişle, sultanın yasaının ve istencinin bir ve aynı olması gerçeğinin kendisi özgürlüğünüzü sınırlandırma etkisine sahiptir. Hükümetin monarşi veya popüler olması durumunda, özgürlük yine de aynı *değildir*."⁹

Hobbes ve Constant gibi düşünürler cumhuriyetçiliğin siyasî katılım yoluyla ortak istenci oluşturma veya belirleme idealini yeterince değerlendirmemiş olabilirler. Cumhuriyetçilik, tarihsel olarak temelde monarşinin keyfi iradesine ve idaresine karşı 'cumhur'un ya da çoğunluğun iradesini egemen kılmaya yönelik bir siyasal hareket olarak ortaya çıkmıştır. Bu anlamda siyasal katılım yoluyla ortak istencinin oluşmasına katkıda bulunmak cumhuriyetçi kuramda tek tek bireylerin hem temel hakkı, hem de yükümlülükleridir.

Ancak, cumhuriyetçi ideallere uygun bir siyasî güç dengesini sürdürmek cumhuriyetçiliğin temel sorunlarından biri olmuştur. Herhangi bir grup yönetim gücünü kontrol edebilir ve bu gücü ortak istencinin geliştirilmesi ve ilerletilmesi için değil, kendi ilgi ve çıkarlarını sağlamak için kullanabilir. Bunu önlemeye yönelik cumhuriyetçi anlayışın savunduğu ve geliştirdiği üç farklı strateji cumhuriyetçi özgürlük anlayışının paradigmatik temellerini anlama bakımından önemlidir. Birincisi, suistimalleri, bozulmaları ve klikleşmeleri önlemeye yönelik anayasal kontrol ve denge sağlama. Gelişimini ve temellerini Montesquieu'da bulduğumuz, liberal veya cumhuriyetçi, günümüz demokratik yönetimlerin tümünün benimsemiş olduğu yasa, yürütme ve yargı güçlerinin ayrılığı ilkesi, cumhuriyetçi geleneğin siyasal gücün ortak istencinin aleyhinde kullanılmasını önlemeye yönelik geliştirmiş olduğu bir ilkedir. İkincisi, söz konusu güç suistimallerinin nedenlerini azaltmaya yönelik düzenlemeler, örneğin, toprak reformu ve iletişim araçlarının tekelleşmesini önleyici düzenlemeler yapmak, cumhuriyetçi politikalar olarak savunulmuştur. Üçüncüsü, farklı grup veya bireyleri birbirine bağlamak için sivil inançlar oluşturmak. Aydınlanma hareketi temelde böyle bir projedir ve cumhuriyetçi gelenek içinde sivil inançlar oluşturma projesinin en

⁶ Thomas Hobbes, *Leviathan*, Türkçesi: Semih Lim, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1993, s. 158.

⁷ Quentin Skinner, *Liberty Before Liberalism*, Cambridge University Press, Cambridge, 1998, s. 60.

⁸ *A. g. e.*, s. 82.

⁹ *A. g. e.*, s. 86.

açık savunucusu J. J. Rousseau'dur. Rousseau *Toplum Sözleşmesi*'nin "Sivil Din" başlığını taşıyan sekizinci bölümünde, başta Hıristiyanlık olmak üzere, çeşitli dinlerin iç bölümlere ve devletin birliğine nasıl son verdiğini anlatarak, temel inançlarının başında "toplum sözleşmesinin ve yasaların kutsallığına" inanılan toplumsal dinin sosyal uyum duygusu bakımından önemini vurgular. Rousseau için bu ortak duygu ve inançlar öylesine önemlidir ki, egemen güç bunlara inanmada kimseyi zorlamaz ama buna "inan-mayanları devletten kovabilir."¹⁰ Burada, Rousseau'nun sözünü ettiği, cumhuriyetçi kuramda önemli bir yeri olan "sivil din" kavramı, kurumsallaşmış, ilâhî veya geleneksel dini¹¹ ifade etmekten ziyade, kalıcı bir siyasal sistemin baskı ve zorlama ile sürdürülemeyeceği gerçeğinden hareketle, siyasal sistemi desteklemeye ve yurttaşların itaatini kazanmaya yönelik duygu gücü kazandırmak amacıyla oluşturulmaya çalışılan değerleri ifade eder ve bu değerler literatürde "sivil din", "ortak din", "kamu teolojisi" veya "kamu fel-sefesi" olarak adlandırılır.¹² Debray'ın "[b]bir cumhuriyet zihinsel bakımdan cumhuriyetçi olanlardan meydana gelir"¹³ sözleriyle ifade ettiği ideali gerçekleştirmek amacıyla ortak değer ve inançlar oluşturma projesine katkıda bulunmak cumhuriyetçi kuramda tüm kurumlardan beklenen bir görev olarak görülmüştür.

¹⁰ J. J. Rousseau, *Toplum Sözleşmesi*, Türkçesi: A. Erenuluğ, Öteki Yayınevi, Ankara, 1999, s. 205.

¹¹ Örneğin Michael Novak "sivil din" kavramını "insana ilişkin evrensel ve transadent iddialar ışığında ulusal deneyimin kamusal algılaması; insanları birleştiren anlam merkezli ve uyumlu güç olarak kurumsallaşmış usuller (rituals), semboller ve değerler kümesi" olarak tanımlamaktadır. M. Novak, *Choosing Our King: Powerful Symbols in Presidential Politics*, Macmillan, New York, 1974, s. 44.

¹² Sivil din kavramının farklı anlamları ve cumhuriyetçi kuram içindeki yeri için bakınız, Richard Vetterli ve Gary Bryner, *In Search of the Public*, Rowman and Littlefield Publishers, New Jersey, 1987.

¹³ Regis Debray, "Cumhuriyetçi misiniz, Demokrat mı?", Çev. Ahmet Arslan, www.tef.gazi.edu.tr/~aerdem/gazetemek/html, 2. Kasım. 1998, s. 2.

Halkın egemenliğini ortak istenç yoluyla siyasal yapıya yansıtma ortak istence yüklenen anlam ve değer cumhuriyetçi kurumlara "oluşturucu ve yetiştirici" bir görev yüklemektedir. Kültür ve değer birliğine sahip toplumlarda ortak istencin siyasal yapıya aktarılabilmesinin pratik olanağının daha kolay olmasından dolayı cumhuriyetçilikle ulus devleti anlayışı arasında içsel bir bağ vardır. Söz konusu ortak değerleri geniş coğrafi alan üzerine kurulu, farklı kültürel değerlere sahip toplumlarda elde etmenin güçlüğünden dolayıdır ki Montesquieu, Rousseau, Hamilton ve Madison gibi düşünürler cumhuriyetin geniş sınırlara sahip ülkelerde uygulanabilirliğinin olanaksız olduğunu savunmuşlardır.¹⁴ Bu nedenle, ulusçuluk hareketinin cumhuriyetçilik düşüncesinin 17. ve 18. yüz yıllarda yaygınlık kazanmasını izleyen sırada ortaya çıkmış olması rastlantısal değildir.

III. Kamusal Alan ve Özel Alan Ayrımına İlişkin Cumhuriyetçi ve Liberal Yaklaşımlar

Özel alana müdahalesizlik anlamında negatif özgürlük konusunda, klâsik veya yeni, cumhuriyetçi bir özgürlükler sistemi ile liberal özgürlükler sistemi arasındaki temel görüş ayrılığı cumhuriyetçilerin siyasal sistemin sürdürülebilirliği konusunda kamusal erdemlerin temelini özel alana ilişkin erdemlere dayandığı ve her zaman onların üstünde tutulması gerektiği düşüncesinden kaynaklanmaktadır. Montesquieu'ya göre cumhuriyet erdeme dayanır. Dolayısıyla, kamusal erdemlerin özel erdemlere üstünlüğü vardır ve hatta özel ilgiler onlar adına heba edilmelidir: "Özel tutkularımızı gidermek imkânla-

¹⁴ Bu konuda daha fazla bilgi için bakınız, Paul A. Rahe, *Republics: Ancient and Modern*, The University of North Carolina Press, Chapel Hill and London, 1992, s. 583; A. Aulard, *Fransa İnkılabının Siyasal Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1984, I. Cilt, s.12.

rımız ne kadar az olursa kendimizi o nispette genel tutkulara veririz.”¹⁵ Klâsik ve yeni cumhuriyetçilerin savunduğu bu ortak görüş, Amerikan cumhuriyetçiliğinin kurucu babalarından ve aynı zamanda ABD’nin ikinci başkanı olan John Adams’ın şu ifadelerinde açıkça dile getirilmiştir:

“Kamusal erdem özel erdem olmadan var olamaz ve kamusal erdem cumhuriyetin yegane temelidir... Kamusal iyilik için pozitif bir tutku olmalıdır; ilgi, onur, şeref ve güç insanların zihinlerinde tesis edilmeli... Bu kamusal tutku, bütün özel tutkuların üstünde olmalıdır; insanlar kendileriyle gurur duymalı, özel zevklerini, tutkularını ve ilgilerini feda etmeye hazır olmalı ve bundan memnun olmalıdırlar.”¹⁶

Adams’ın yukarıdaki sözleriyle ifade ettiği bu görüş günümüz cumhuriyetçilik kuramcılarında Sandel’in de hareket noktasını oluşturur. Sandel’e göre, “cumhuriyetçi siyaset, yurttaşların desteklediği değer ve amaçlara yansız kalmaz. Liberal anlayışın aksine, cumhuriyetçi özgürlük anlayışı oluşturucu bir siyaset gerektirir; yurttaşlarda kendi kendini yönetmenin gerektirdiği karakter niteliklerini yetiştiren bir siyaset.”¹⁷ Liberal felsefeciler, liberal-demokratik bir siyasal sistemin kalıcılığı için kamusal alanda temel demokratik kurumsal yapılanmanın yeterli olduğunu, böyle bir siyasal sistemin güvenilir dayanağının liberal-demokratik değerlerin kendisi olduğuna inanırken,¹⁸ cumhuriyetçi

kuramda ortak istencin güçlendirilmesi ve sürdürülmesi adına söz konusu oluşturma ve yetiştirmenin kurumsal kapsamı yalnızca kamusal alan değildir.

Sandel gibi toplulukçu (communitarian) cumhuriyetçiler liberal özgürlük sisteminin özel alana ilişkin yansızlık ilkesinden dolayı kendini desteklemek için yeterince güçlü olmadığını ileri sürerler. Sandel’e göre, Amerika bireylerin kendi kendilerini yönetmeyi temel alan cumhuriyetçi bir ülke olarak ortaya çıktı, ama son elli yıl içinde bu anlayış yerini bireysel haklara vurgu yapan ve birbirlerine rakip olan iyi anlayışlarına yansız olan bir liberal anlayışa bırakmıştır. Sandel bu değişimden hoşnut değildir. Çünkü ona göre “sahip olduğumuz kamu felsefesi vaat ettiği özgürlüğü güven altına alamaz.”¹⁹ Çünkü, klâsik oluşturucu siyaset anlayışı yerini kişileri özgür ve bağımsız ben’ler olarak alan liberalizme bırakmıştır. Sandel’e göre liberalizm şimdilik kazanmıştır ama eğer cumhuriyetçiliğe yeniden dönüş olmazsa herkes kaybedecektir.

Sandel’in cumhuriyetçi siyaset anlayışı “moral karakteri özel değil, kamusal bir sorun olarak görür.”²⁰ Bunun temel nedeni, cumhuriyetçi kuramda hak ve özgürlükler sisteminin içsel olarak yurttaşların siyasî özerklikleriyle ilişkilendirilmesi gerektiği düşüncesidir. Söz konusu ilişkilendirmede liberal kuramın çizdiği “kamusal alan” ve “özel alan” ayrımının büyük ölçüde ortadan kalkacağı açıktır, çünkü liberal kuramda özel alana ait düşünülen çoğu seçimin aslında kamusal nitelikli olduğu düşünülmektedir. Görüleceği üzere, liberal kuramın özel alana ilişkin değerlere devletin yansız kalması gerektiği düşüncesine cumhuriyetçilerin karşı çıkışı cum-

¹⁵ Montesquieu, *Kanunların Ruhu Üzerine*, Türkçesi: Fehmi Baldaş, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul, 1998, s. 98.

¹⁶ John Adams’ın bu sözleri Paul A. Rahe’den aktarılmıştır, *Republics: Ancient and Modern*, The University of North Carolina Press, Chapel Hill and London, 1992, s. 235.

¹⁷ Michael Sandel, Sandel, *Democracy’s Discontent: America in Search of a Public Philosophy*, s.25.

¹⁸ Örneğin John Rawls hakkaniyet olarak adaletin kuramının kalıcılığını onun liberal-demokratik görüşü savunuyor olmasına dayandırır. Bakınız, *Political Liberalism*, Columbia University Press, New York, 1996, s. 143.

¹⁹ Sandel, *Democracy’s Discontent: America in Search of a Public Philosophy*, s.6.

²⁰ A. g. e., s.25.

huriyetçi özgürlükler sisteminin paradigmatik bir sonucudur. Cumhuriyetçilik kamusal ya da toplumsal ilgi ve iyinin bireysel ilgi ve iyiye öncelliğini savunurken, deontolojik liberalizm bireysel hak ve özgürlüğün kamusal veya toplumsal iyi ve ilgiye öncelliğini savunur.²¹

Bu noktada, tartışmanın kuramsal derinliğine inmek amacıyla, liberal özgürlük anlayışında devletin özel alana yansız (neutral) ve müdahalesiz kalması gerektiği düşüncesini açmakta yarar var. Liberal yansızlık kavramını nasıl anlamalıyız? Kamusal alan ve özel alan ayrımının temeli nedir? Liberalizm özel alanı neden müdahale dışında tutar? Kuşkusuz bu soruları yanıtlamada liberal kuramcılar arasında bazı farklılıklar vardır, ancak tartışmanın doğasını anlamamızı sağlayacak genel bir değerlendirme yapmak mümkündür. Bu amaçla ilkin liberal-demokratik yansızlık düşüncesinin düşünülebilir dört farklı anlamını veya boyutunu vurgulamak istiyorum. Birincisi, liberal yansızlık kavramı sonuç veya etki yansızlığı olarak düşünülebilir. Bu anlamda, bir liberal devlet temel ilkelerinin, kurumlarının ve yaklaşımlarının uygulanması belli bir yaşam biçimini destekleme eğilimine sahip değilse yansızdır. Çoğu liberal bu anlamdaki yansızlık anlayışına karşı çıkar. Rawls'un belirttiği gibi, "âdil bir anayasal rejimin kuşatıcı doktrinlerin sürdürdüklerine ve zamanla kazandıkları taraftarlara önemli sonuç ve etkilerinin olmaması kesinlikle imkânsızdır."²² İkinci olarak, bir devletin eğer temel ilkeleri herhangi bir değer kabul edilen özgül üstünlüğüne başvurmasızın gerekçelendiriliyorsa o devlet prosedür

olarak yansızdır. Temel siyasal işleyişi ya da özgürlükler sisteminin işleyişini düzenleyen bir prosedürün herhangi bir kendinde iyi değer varsaymadığını düşünmek olanaksızdır. Liberal-demokratik hak ve adalet anlayışını düzenleyen bir prosedür saygı, eşitlik ve özgürlük gibi kendinde iyi özgül değerler içerir. Bu nedenle, cumhuriyetçi ve toplulukçu (communitarian) düşünürlerinin ileri sürdüğü gibi, liberal kuramın herhangi bir 'toplumsal iyi' veya 'ortak iyi' varsaymadığı veya savunmadığı eleştirisi de kanımca doğru değildir.

Üçüncüsü, fırsat yansızlığı anlamındaki kullanımında, liberal bir devlet "herhangi bir izin verilebilir iyi anlayışını geliştirmek için eşit fırsat eşitliği"²³ sağladığında yansızdır. Dördüncüsü, amaç yansızlığı anlamındaki kullanımında, yine benzer şekilde, liberal devlet siyaseti herhangi bir izin verilebilir iyi anlayışını veya yaşam biçimini diğerlerine üstün tutmaya yönelik destekleme girişiminde bulunmadığında yansızdır. Liberal kuramda devletin yansızlığı ilkesi bu son iki durumda ifade edildiği anlamda, yani, izin verilebilir iyi anlayışlarına yönelik devletin eşit fırsat eşitliği yaratması ve farklı iyi anlayışlarından birini diğerine üstün tutma girişimlerinden sakınması anlamlarında, söz konusudur. Bunun temel nedeni yalnızca söz konusu değer veya iyi anlayışlarının siyasal alanın dışında olması değil, aynı zamanda epistemik bakımdan söz konusu değerler arasında doğru ya da yanlış değerlendirmesi yapmanın olanaksızlığıdır. Bu anlamda çoğulculuk liberalizm için hem olgusal bir durum hem de arzu edilir bir durumdur. Cumhuriyetçi kuramların çoğulculuk anlayışıyla uzlaştırılamayacağı eleştirisi veya uzlaşma güçlüğü, kamusal alanın dışında kalan iyilik anlayışlarını bir yönüyle kamusal alanın bir parçası görmelerinden kaynaklanmaktadır.

²¹ Bu noktada cumhuriyetçilik ile yararcılık örtüşür. Bu nedenle John Rawls gibi deontolojik liberallerin yararcılığa karşı eleştirilerinin cumhuriyetçilik için de aynı oranda söz konusu olduğunu düşünüyorum. Rawls'in görüşleri için bakınız, *A Theory of Justice*, Harvard University Press, Massachusetts, 1971; *Political Liberalism*, Columbia University Press, New York, 1996.

²² John Rawls, *Political Liberalism*, s. 193.

²³ John Rawls, *Political Liberalism*, s. 193.

Böyle olunca, özel alana ilişkin her çoğulcu istek ortak istenci zedeleyici veya zayıflatıcı istek olarak nitelendirilebilir.

Cumhuriyetçi kurama en önemli liberal eleştiri özel özerkliğe siyasî veya kamusal özerklik adına bütünüyle müdahale edilmiş olması noktasındadır. Liberallere göre, ortak istencin yurttaşlar tarafından belirlenmiş olması bireysel özgürlüğün yeterli koşulu olarak görülemez. Yasaların kimin iradesine dayandığı kadar bireysel eylemlerimizin gerçekte ne kadar sınırlandırılıp sınırlandırılmadığı önemlidir. Dahası, ortak istence özgürlüklerin içeriği ve kapsamına ilişkin belirleyici rol yüklendiğinde bireylerin özel alana ilişkin istekleriyle ortak iyi arasında bir gerilimin veya çatışmanın ortaya çıkması kaçınılmazdır. Bu nedenle, Habermas'ın da belirttiği gibi, Rousseau gibi klâsik cumhuriyetçiler "normatif olarak oluşturulmuş ortak istencin, baskı olmaksızın, bireylerin özgür seçimi ile nasıl uzlaştırılacağını açıklayamaz[lar]"²⁴ çünkü, yurttaşlar üzerine aşırı istekte bulunan Rousseau'cu bir özgürlükler sistemi bireylerin genelleştirilebilir-olmayan ilgilerini sürdürmek için yeterli boşluk bırakmaz.

IV. Philip Pettit ve Yeni Cumhuriyetçilik

Birçok devlet tarafından resmi siyasal sistem olarak kabul edilmiş olmasına rağmen cumhuriyetçilik 1960'lara değin siyasal kuramı içinde yaygın olarak ele alınan konulardan biri değildi.²⁵ Bu durumun değişmesinde Amerika'nın kurucu devlet adamlarının ve düşünürlerinin siyasî görüşleri üzerine yapılan çalışmalar itekleyici olmuştur, ancak cumhuriyetçiliğin siyasal felsefesi ve kuramı

içinde popüler konulardan biri olmasını sağlayan düşünürlerin başında Philip Pettit gelir. Pettit'in görüşlerine geçmeden önce kendisine felsefi rakip olarak aldığı negatif ve pozitif özgürlük ayrımından başlamakta yarar var. Bu iki özgürlük türü arasındaki kuramsal-kavramsal farklılık birkaç asırdır ele alınan konulardan biri olmasına karşın, söz konusu ayrımın yaygınlık kazanmasını Isaiah Berlin'e borçluyuz. Berlin, "İki Özgürlük Kavramı" başlığını taşıyan makalesinde, negatif özgürlüğü kişinin eylem ve seçimlerinde diğer insanlarca zorlanmaması veya müdahale edilmemesi olarak tanımlar. Pozitif özgürlük ise kişinin kendi istencine göre eylemde bulunması, yani kendi kendinin efendisi olmasıdır.

Geleneksel olarak, liberalizm negatif özgürlükle özdeş tutulmuştur, ancak bu, liberallerin pozitif özgürlüğün değerini görmezlikten geldiği anlamına gelmez. Liberallerin Kant'ın siyasal felsefesini cazip bulmalarının en önemli nedeni onun bireysel özerkliğe tanıdığı merkezi konumdur. Berlin, her iki özgürlük kavramının kendinde değere sahip olduklarını, ancak özgürlüğün temelde negatif özgürlük olduğunu savunur. Bu iki özgürlük türü arasında ne çeşit ilişki olduğu, gerçekte bunların iki farklı özgürlük mü, yoksa özgürlüğün iki yönünü mü ifade ettiği sorunu tartışılan bir sorundur. Eylemimin kendi benim seçimi olarak ortaya çıkması ve başkaları tarafından zorlanmaması ya da sınırlandırılmaması özgürlüğün iki koşulundan başka ne anlam ifade eder? Berlin'in bu iki koşulu iki farklı özgürlük olarak tanımlamasının nedeni nedir?

Berlin'in hareket noktası bu iki özgürlük türünün sanıldığı gibi aksine birbirini destekleyen değil, zayıflatan ve hatta birbirleriyle çatışan iki ayrı özgürlük türü olduklarıdır. Bu durum pozitif özgürlükte benim "üst benim" ve "alt benim" olarak yaşadığı gerilimden

²⁴ Jürgen Habermas, *Between Facts and Norms*, MIT Press, Massachusetts, 1996, s. 102.

²⁵ Knud Haakonssen, "Republicanism", *A Companion to Contemporary Political Philosophy*, ed. R. E. Goodin ve P. Pettit, Blackwell, Massachusetts, 1995, s. 568.

kaynaklanmaktadır. Bu ayrımında, alt ben yaşayan ben'i, yani "deneysel" ve "psikolojik ben'i ifade ederken; üst ben ise metafiziksel anlamda "ideal" veya "gerçek" ben'e karşılık gelir. Bu üst ben, antikçağdan günümüze değin geleneksel olarak, dilde, düşüncede ve eylemde hep kurumlarla, kiliseyle, ulusla, ırkla, devletle, kültürle; bazen de genel istenç ve ortak iyi gibi daha belirsiz varlıklarla özdeşleştirilmiştir. Böyle olunca, "özgürlük doktrini olarak başlamış olan şey, zamanla otorite ve baskı doktrinine dönüştü ve despotizmin en sevdiğil silâhı oldu."²⁶ Berlin'e göre, bunun temel nedeni, yalnızca metafiziksel anlamda ideal bir özgürlük aramaktan değil, aynı zamanda, özgürlükle özgürlüğün koşullarını özdeşleştirmekten kaynaklanmaktadır. Özgürlük başka şey, özgürlüğün koşulları başka şeydir. Özgürlük, klâsik düşünürlerce engellerin ortadan kaldırılmasından ziyade, çoğunlukla kurumsal yaşam biçimlerinin pozitif etkinlikleriyle özdeşleştirilmiştir.²⁷ Bu noktada Berlin, hedefi cumhuriyetçi özgürlük anlayışı olmasa da, temelde Paley'in cumhuriyetçilerin negatif özgürlüğün değerini görmezlikten geldikleri ve onu sağlayan kurumları fetişleştirdikleri eleştirisine katılır.

Yinelemekte yarar var. Berlin seçimini negatif özgürlükten yana koymuş olsa da amacı pozitif özgürlüğün değerini azaltmak değildir. Ona göre negatif ve pozitif özgürlük aynı şey olmasa da her iki özgürlük "kendinde amaçtır."²⁸ Onun amacı çoğulculuğun insan yaşamının bir koşulu olduğunu unutmamamız gerektiğini hatırlatmaktadır:

"Eğer, benim inandığım gibi, insanın bir çok amacı varsa ve onların hepsi birbiriyle ilkece örtüşüyor değilse, o zaman çatışma ve trajedi-olasılığı insan yaşamından, kişisel

veya sosyal, tamamen elenemez. Öyleyse, mutlak iddialar arasından seçim zorunluluğu insan koşulunun kaçınılmaz bir özelliğidir."²⁹

Berlin'e göre bu gerçek bizi çoğulculuğa götürür. Buna göre, eğer iki kendinde amaç, pozitif ve negatif özgürlüğün, çatıştığı durumlarda birini mutlaklaştırıp diğerini heba edersek özgürlüğün kendisini yitirmiş oluruz. İki özgürlük karşılaştırıldığında, negatif özgürlüğe dayalı bir çoğulculuk anlayışı, amacı pozitif anlayışa dayalı kendi kendisinin efendisi olmaya, otoriter ve disiplin temelli yapılar aramaya çalışan büyük ideallerden daha doğru ve insanidir.

Cumhuriyetçiliği yeniden popüler kılmaya yönelik kuramsal girişimlerin öncülerinden olan Philip Pettit'e göre, Berlin ve diğer liberallerin çizdiği negatif-pozitif özgürlük ayrımının karşılayamayacağı, cumhuriyetçiliğe özgü bir başka özgürlük anlayışı söz konusudur: Tahakkümsüzlük olarak özgürlük. Ona göre, liberal negatif özgürlükle cumhuriyetçi tahakkümsüzlük olarak özgürlük ideali arasında önemli bir fark vardır ve bu fark "tahakkümsüz müdahalenin ve müdahalesiz tahakkümün mümkün olmasıyla kendini gösterir."³⁰ Cumhuriyetçi özgürlük ideali için, tahakkümün olması ille de fiili bir müdahalenin olmasını gerektirmez. Bu özgürlük anlayışına göre; (1) müdahale kapasitesine sahip biri, (2) bunu keyfi temelde (3) başkasının yapacağı seçimlerde kullanıyorsa ortada müdahale durumu söz konusudur.³¹ Pettit'in özetiyle, iki özgürlük ideali arasındaki benzerlik ve farklılıklar kısaca şöyle ortaya çıkar:

Müdahale yok, tahakküm yok: İki ideal için de iyi.

Hem müdahale hem de tahakküm var: İki ideal için de kötü.

²⁶ Isaiah Berlin, *Four Essays on Liberty*, Oxford University Press, Oxford, 1969, s. xlv.

²⁷ *A. g. e.*, s. xlv.

²⁸ *A. g. e.*, s. xlix.

²⁹ *A. g. e.*, s. 169.

³⁰ *A. g. e.*, s.44.

³¹ *A. g. e.*, s. 81.

Tahakküm var ama müdahale yok: Yalnızca tahakkümsüzlük ideali için kötü.

Müdahale var ama tahakküm yok: Yalnızca müdahalesizlik ideali için kötü.³²

Konuyu Pettit'in vermiş olduğu köle ve efendi örneği üzerinden sürdürelim. Pettit'e göre, özgürlüğü başkalarının müdahalesizliği olarak aldığımızda, nazik ve müdahale etme eğilimine sahip olan bir efendinin kölesi, müdahalesizlik anlamında özgür kabul edilmiş olacaktır, ancak hiç kimse bir kölenin gerçekte özgür olduğunu söyleyemez. Çünkü ortada müdahale yoktur ama tahakküm vardır. Özgürlük, Cicero'nun belirttiği gibi, şefkatli efendiye sahip olmak değil, hiçbir zaman efendiye sahip olmamaktır. Bunun yanı sıra, her müdahale tahakküm de değildir. Örneğin, doğal veya hukukî yasalara uymak, onların öngördüğü şekilde eylemlerimizi düzenlemek ya da maksatlı olmayan engelleme biçimleri bir müdahaledir ama tahakküm değildir. Hemen hemen tüm cumhuriyetçi kuramcılar liberallerin negatif özgürlükle yasaların, meşru olanlar da dahil, özgürlüğü sınırlandırdığını savunduklarını ileri sürmüşlerdir. Bu yoruma, Habermas gibi liberal ve cumhuriyetçi özgürlük anlayışlarını sentezleştirmeye çalışan düşünürler de katılır. Bütün bu yorumların dayandığı yegane liberal düşünür Hobbes'tur. Liberallerin yasal sınırlandırma veya müdahale ile özgürlük arasında bir sorun gördükleri görüşü doğrudur. Ancak, Nozick gibi devletin işlevini "gece bekçiliğinden" ibaret gören klâsik liberalerin bile tüm yasaları özgürlüğü sınırlandırıcı nitelikte gördükleri yorumu doğru değildir.

Pettit'in, tahakkümsüzlük olarak özgürlüğü açıklamak amacıyla tahakküm ilişkisinin üç özelliği olarak verdiği yukarıdaki koşullarda, "müdahale kapasitesine sahip olma" ifa-

desinde açık olduğu üzere, hareket noktasının temelde müdahalesizlik olarak özgürlük olduğu açıktır. Gerçekten de Pettit, cumhuriyetçi ideal olarak savunduğu tahakkümsüzlük olarak özgürlüğün müdahalesizliği özgürlüğün gerekli koşulu olarak aldığını açıkça ifade etmektedir. Ona göre sorun, özgürlüğün yeterli koşullarını ortaya koymaktır. Peki, bu gerekli koşullar temelinde, Berlin gibi liberallerin savunduğu müdahalesizlik olarak özgürlük ya da diğer adıyla negatif özgürlük ile cumhuriyetçi Pettit'in savunduğu tahakkümsüzlük olarak özgürlük arasında bir fark var mıdır? Kanımca "Hayır." Göstermeye çalışacağım gibi, Pettit'in özgürlük anlayışı temelde liberal bir anlayışa dayanmaktadır.

Bu temellendirmem Pettit'in negatif özgürlüğü yanlış yorumladığı kanaatine dayanmaktadır. Liberal negatif özgürlük anlayışı, özgürlük sınırlandırmasının ancak ve ancak fiili bir müdahale sonucu söz konusu olduğu görüşünü ifade etmez, çünkü, Berlin'in de belirttiği gibi, negatif özgürlük "eylemin kendisinden ziyade, eylem için fırsatları" ifade eder: "Açık kapılardan yürümekten hoşlanmama karşın, eğer böyle yapmayı durduğum yerde oturur ve hareketsiz bir yaşam sürdürürsem, daha az özgür kalmış olmam. Özgürlük, eylemin kendisi değil, eylemin olasılığı ve eyleme fırsattır."³³ Buna göre, efendisinin nazikliği ve müdahalesizlik eğilimi göstermesi sonucu eylemleri sınırlandırılmamış olan bir köle, başkalarıyla aynı fırsat eşitliğine sahip olmadığı için liberal negatif özgürlük anlayışına göre de özgür sayılamaz. Eylemlerin sınırlandırılma olasılığının varlığı kendi başına bir özgürlük sınırlandırmasıdır ve böyle bir durumda gerçek anlamda özgür sayılmayız. Bu nedenle, Berlin'in açıkça belirttiği gibi,

³² Philip Pettit, *Cumhuriyetçilik: Bir Özgürlük ve Yönetim Teorisi*, Türkçesi: Abdullah Yılmaz, Ayrıntı Yayınları, s. 45.

³³ Isaiah Berlin, *Four Essays on Liberty*, Oxford University Press, Oxford, 1969, s. xlii.

“[öz]gürlük, en azından siyasî anlamda, gözdağı verme veya *tahakküm yokluğuyla* ortak-anlamlıdır (co-terminous).”³⁴ Eğer bu yorum doğruysa, ki Berlin gibi çoğu liberaller için doğru olduğuna inanıyorum, Pettit’in negatif özgürlüğün tahakkümsüzlüğü içermediği varsayımı doğru değildir ve müdahalesizlik olarak özgürlük ile tahakkümsüzlük olarak özgürlük arasında Pettit’in anladığı anlamda bir farklılık yoktur.

Pettit’in özgürlük anlayışının liberal unsurları yalnızca bundan ibaret değildir. Onun herhangi bir müdahalenin keyfi olup olmadığını belirlerken savunduğu gerekçelendirme de liberal bir anlayışa dayanır. Ona göre, keyfi olmayan bir temelde devlet gücünün sürdürebileceği ilgileri belirlemek yalnızca yurttaşların kendi siyasî düşüncülerinin nihaî olarak karar verebileceği bir sorundur.

“Bir devlet eylemine rehberlik eden her çıkar ve her fikir toplumun her köşesinden gelen meydan okuyuşlara açık olmalıdır; ve nerede muhalif varsa orada uygun çarelere başvurulmalıdır. İnsanlar prosedürler üzerinde yüksek düzeyde uzlaşmaya varmalı ve kendilerine ayrılma, vicdani red ya da bu türden başka şeyler için fırsat tanınmalıdır.”³⁵

Ancak, Larmore’un da belirttiği gibi, burada asıl sorun söz konusu uzlaşmayı veya ortak düşünmeyi yönetecek olan ilkelerin nasıl belirleneceği ya da uzlaşmanın ne tür normatif ilkelere dayanacağı sorunudur. Eğer, âdil yasalar farklı ilgilerin güç pazarlığına değil de, her yurttaşın aklıyla onaylayacağı argümanlara dayanıyorsa, o zaman kişiler herhangi bir nihaî amacın araçları olarak değil, kendinde amaç olarak görülecektir. Larmore’a göre, Pettit’in cumhuriyetçi özgürlük kuramı böyle bir anlayışa dayanır çünkü, hem yurttaşların hem de yasamanın bağlayıcı

meşru kararlar verebilmeleri için varsayılan normatif ilke kişiye saygı ilkesidir. Bu anlayış, liberalizmin özünü oluşturan bir anlayıştır.³⁶ Dahası, kişiye saygı, politik yaşamda herkesin bağlı olduğu bir makul sözleşmeyi gerektirir. Liberal Rawls’un ifadesiyle, siyasî gücün kullanımı ancak yurttaşların makul olarak görebilecekleri ilke ve idealler ışığında onaylayabilecekleri bir anayasa temeline dayanıyorsa gerekçelenmiş ve meşru kabul edilmiş olur. Bu ilke, makul anlaşmazlıkların olabileceğini de varsayar, dolayısıyla Pettit’in özgürlük kuramı kuşatıcı makul doktrinlere yönelik devletin yansızlığını savunan liberal görüşü açık olmasa da örtük biçimde savunmuş olur.

Klâsik cumhuriyetçilik, insan haklarıyla popüler egemenlik arasında içsel bir bağ kurarak özgürlüğü belirli bir toplumun etik ve siyasî değerlerine dayandırmasına karşın³⁷ Pettit’in özgürlük anlayışı evrensel değerlere dayanır. Ona göre, tahakküm olasılığını azaltmak amacıyla ulusal iradesinin bir kısmını ulus dışı bir kuruma devrederek tahakküm olasılığını azaltmaya çalışmak cumhuriyetçi özgürlükle çelişmez:

“Cumhuriyetçi devlet insanların tahakkümsüzlüğünü ilerletmenin vazgeçilmez bir aracını teşkil ettiği müddetçe, cumhuriyetçi bakış açısından devlet ya da devlet egemenliğinin hiçbir kutsal tarafı yoktur. Çeşitli türden çok uluslu organların varolduğu düşünüldüğünde, ülke içi bazı meseleler vardır ki, tahakkümsüzlük olarak özgürlüğü ilerletme açısından, onlar üzerinde bu organlara kontrol yetkisi vermek ve dolayısıyla yerel devleti sınırlandırmak daha iyi olabilir.”³⁸

³⁶ Charles Larmore, “A Critique of Philip Pettit’s Republicanism”, *Philosophical Issues*, 11, 2001, s. 241.

³⁷ Bu konuda bakınız, J. Habermas, *Between Facts and Norms*, MIT, Press, Massachusetts, 1996, s. 102, 269.

³⁸ Philip Pettit, *Cumhuriyetçilik: Bir Özgürlük ve Yönetim Teorisi*, Türkçesi: Abdullah Yılmaz, Ayrıntı Yayınları, 1998, s. 204.

³⁴ *A. g. e.*, s. xli. Vurgu bana ait.

³⁵ Pettit, s. 86.

Bu durum, ortak istencin ulusal sınırlar içinde yaşayan insanlarca belirlenmiş olmasına karşın, özgürlüğün evrensel bir değer olduğunu ve evrensel değerlerin ortak istencin üstünde olduğunu gösterir. Pettit, bu noktada da klâsik cumhuriyetçilikten daha çok özgürlüğün evrensel değerine vurgu yapan liberal görüşe yakın durmaktadır.

Anlatmaya çalıştığım benzerliklere karşın, liberal müdahalesizlik olarak özgürlük ile tahakkümsüzlük olarak özgürlük anlayışı arasında önemli bir farklığın olduğunu orta koyabilmemizi sağlayacak noktalarda Pettit ya suskun kalmakta ya da yeterli ayrıntıya girmemektedir. Bu konuların başında “müdahale kapasitesi”ne yüklenen anlam ve söz konusu kapasiteyi ortadan kaldırmaya veya azaltmaya yönelik savunulan cumhuriyetçi politikaların kamusal alan ve özel alan ayrımına ne oranda özen göstereceği sorunudur. Gerçi Pettit müdahale kapasitesiyle “sanal bir kapasite” değil, “fiilî bir kapasitenin” kastedildiğini açıkça ifade etmektedir. Ne var ki, ne tür kapasiteler fiilî kapasite sayılacaktır sorusu yine de belirsizdir. Pettit’in tahakkümsüzlüğü ilerletme politikaları kültürel bir dönüşümü ve değişimi de içerir. Bu değişim ve dönüşümün kapsamına Sandel’in ve klâsik cumhuriyetçilerin savunduğu gibi özel alanın dahil edilip edilmediği ya da ne oranda dahil edildiği sorusunu Pettit yanıtızsız bırakmaktadır.

Benzer belirlisizliklere karşın Pettit’in temellendirmeye çalıştığı cumhuriyetçi özgürlük anlayışının temel yaklaşımlarda liberal özgürlük anlayışıyla örtüştüğünü yinelemekte yarar var. Homojen bir siyasî topluluğa odaklaşan klâsik cumhuriyetçiliğin aksine, Pettit’in cumhuriyetçi özgürlük anlayışı grup hakları, çoğulculuk ve çok kültürlülük ideal ve olgularıyla örtüşür, hatta onları kucaklar görünüyor. Böyle bir örtüşme şaşırtıcı değildir, çünkü kuramsal temelde cumhuriyetçilikle liberal özgürlük anlayışları arasında

önemli paradigmatik farklılıklar olmasına karşın, siyaset kuramını siyaset tarihinden bağımsız olarak okumak yanlış değerlendirmelere yol açabilir. Bu noktada 1960’lardan itibaren Luwis Namier, John Pocock, Geoffrey Elton ve Quinten Skinner gibi araştırmacıların öncülük ettiği siyaset kuramını “gerçek” tarih doğrultusunda okumak gerektiği önerisine katılıyorum. Ancak benim buradaki amacım iki özgürlük anlayışı arasındaki paradigmatik farklılıkları kuramsal temelde ortaya koymaktır. Yoksa gerçek siyaset tarihinin cumhuriyetçi ya da liberal özgürlük anlayışlardan birinin tek başına egemen olduğunu, olacağını ya da olması gerektiğini ima etmek istemiyorum. Batı demokrasilerinin özgürlük konusunda göstermiş oldukları gelişme tanımlamaya çalıştığım iki özgürlük idealinin başarıyla sentezleşmesi sonucu gerçekleşmiştir. Bu noktada, çağdaş hak ve özgürlük anlayışının liberal ve cumhuriyetçi paradigmaların sentezi olması gerektiği düşüncesinde Habermas’a katılıyorum. Kendi kuramının önemini ve yeniliğini yüceltme adına Habermas’ın görmediği veya görmezlikten geldiği, böyle bir sentezin Batı demokrasilerinde zaten büyük oranda kurulmuş olduğudur.³⁹

³⁹ Böyle bir sentezin Batı demokrasilerinde her bir ülkede nasıl gerçekleştiğini ayrıntılarıyla kanıtlamak geniş bir çalışmayı gerektirse de bu ülkelerdeki özgürlük anlayışlarına, uygulamalarına ve konuyla ilgili çalışmalara bakarak söz konusu sentezin var olduğunu söylemek güç değildir. Bu konuda, örneğin ABD’nin kurucularının cumhuriyetçi mi, yoksa liberal mi oldukları konusunda son yirmi yıl içinde sürdürülen akademik tartışmalar ayrıntılı bilgi sunmaktadır. Bu tartışmada en yaygın kabul gören görüş, kanımca doğru olanı da budur, Amerikan kurucu babalarının cumhuriyetçi ve liberal görüşler başta olmak üzere, birden çok gelenekten etkilenmiş oldukları görüşüdür. Bu tartışmayla ilgili ayrıntılı bilgi için bakınız, Michael Zuckert, *The Natural Rights Republic: Studies in the Foundation of the American Tradition*, Notre Dame, IN, 1996; Alan Gibson, “Ancients, Moderns and Americans: The Republican-Liberalism Debate Revised”, *History of Political Thoughts*, 21 (2), 2000, s. 261-307; M. M. Goldsmith, “Republican

V. Sonuç

Özgürlüğün evrensellik yönü liberal ve cumhuriyetçi kuramlarca kabul edilen bir değer olmasına karşın, bu iki kuramın benimsediği diğer siyasal ve moral idealler, özgürlüğün kapsam ve sınırlarının çizilmesinde belirleyici rol oynamaktadır. Liberal kuram açısından, bu ideallerin başında çoğulculuğu, modern demokratik toplumların bir olgusal durumu olarak görmenin yanı sıra, amaçsal bir değer olarak görme düşüncesi de gelir. Modern cumhuriyetçilik ise, klâsik cumhuriyetçiliğin çoğulculuğu “sosyal sapma” ya da “doğrudan

---

Liberty Considered” , *History of Political Thoughts*, 21 (3), s. 542-559; Paul Carrese, “The Complexity, and Principles, of the American Founding: A Reponse to Alan Gibson”, *History of Political Thoughts*, 21 (4), s. 711-717.

sapma” durumu olarak görme düşüncesinden vazgeçmiş olmasına karşın, tüm kamusal erdemleri özel erdemlere öncelemesi nedeniyle, yine de bireysel özgürlükleri sınırlama eğilimi taşımaktadır. Kuşkusuz kamusal erdemler hem bir toplumun siyasal ve sosyal bütünlüğü için, hem de bireysel özgürlüklerin etkin biçimde yaşanması için son derece önemli ve gereklidir. Ancak, temel sorun söz konusu erdemlerin kapsam ve içeriğinin belirlenmesi sorunudur. Yaşamın tüm yönlerini kapsayan, kuşatıcı bir özgürlükler doktrini demokratik özgürlükler idealini zedeleyici olduğu gibi, siyasal bakımdan da çağdaş demokratik toplumların olgularıyla örtüşmemesi bakımından uygulanabilirlikten uzak görünmektedir. Paradigmalar arası iletişim zor olsa da, özgürlükler konusunda Batının yaşadığı kuramsal değişim ve tarihsel gelişim bunun olanaksız olmadığını gösteriyor.

---

4. Baskı

Liberalizm

Atilla Yayla

Liberalizm, yüzyılımızın son yıllarının en gözde akımı haline gelmiş bulunmaktadır. Birçok insanın belirli fikirleri veya muayyen toplumsal sistemleri adlandırmak için kullandığı “Liberalizm” kavramı ne anlama gelmekte, neyi ifade etmektedir? Sosyal düşünce sözlüğüne ne zaman ve nasıl girmiştir? Hangi sosyal vakaaya karşılık olarak kullanılmış ve kullanılmaktadır? Bir tek liberalizm mi vardır, yoksa çok sayıda liberalizm mi mevcuttur? Liberalizmin öğeleri ve özellikleri nelerdir? Atilla Yayla, bütün bu soruların cevaplarını araştırdığı eserinde genellikle konuyla ilgili birincil kaynaklara gitmekte, ikinci - üçüncü elden bilgi ve yorum aktarmak yerine, liberalizmin temellerini, ana yapısını ve çatısını kuran düşünürlerin ve yazarların görüşlerini analitik ve tarihsel bir açıdan işleyerek okuyucuya sunmaktadır.

LIBERTE

kitaplığınızda özgürlüğe yer açın...